

УДК 330.142.211

Г.Г. Карчевська

аспірант
Класичний приватний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСІВ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

У статті розглянуто особливості процесів відтворення основних засобів промислових підприємств у сучасних умовах розвитку економіки України. Розроблено практичні рекомендації щодо оптимізації процесів відтворення основних засобів на промислових підприємствах.

Ключові слова: основні засоби, капітал, відтворення, промисловість, амортизація, інвестиції, фактори виробництва.

I. Вступ

Найважливішим елементом виробничого потенціалу будь-якого підприємства є основні засоби. Основні засоби, їх склад та структура, технічний стан, ступінь зношеності мають істотне значення в організації ефективної діяльності промислового підприємства в умовах ринкової економіки. На сьогодні для більшості промислових підприємств найбільш важливими стають питання, пов'язані зі збереженням наявного виробничого потенціалу, тобто питання розробки і впровадження малокапіталомістких заходів з метою забезпечення працездатності обладнання. Виникає необхідність оптимізації системи ремонтно-технічного обслуговування обладнання підприємства, тому що це найбільш прийнятний варіант досягнення основного завдання процесу відтворення основних засобів у коротко- і середньостроковому періодах в умовах обмеженості інвестиційних ресурсів.

Інноваційно орієнтований розвиток промислових підприємств є передумовою економічного зростання будь-якої сучасної країни. Ця обставина потребує інвестиційного забезпечення та державного стимулювання своєчасного оновлення зношених засобів на підприємствах. Тому відтворення основних засобів на сьогодні стало однією з найактуальніших проблем національної економіки.

Дослідженню питанню відтворення основних засобів промислових підприємств України присвячені публікації провідних вітчизняних і зарубіжних науковців, таких як В.Г. Андрійчук, Н.Ю. Брюховесцька, Т.А. Васильєва, М.Я. Дем'яненко, П.С. Єщенко, Б.Є. Кваснюк, П.Т. Саблук, С.С. Шумська та ін. Проте у цій сфері знань ряд завдань теоретико-методологічного забезпечення процесу відтворення основного капіталу промислових підприємств розроблено не досить

повно, а тому він потребує уточнення та подальшого розвитку.

II. Постановка завдання

Мета статті – узагальнити теоретичні й методологічні основи, а також розробити практичні рекомендації щодо оптимізації процесів відтворення основних засобів на промислових підприємствах.

III. Результати

Основою виробництва на будь-якому промисловому підприємстві є основні засоби, які беруть безпосередню участь у процесі перетворення предметів праці в готову продукцію, забезпечують нормальні умови здійснення виробничого процесу, а також зберігання та переміщення товарно-матеріальних цінностей. Тому відсутність основних засобів робить неможливим виробництво продукції, виконання робіт або надання послуг [2, с. 19].

Розглядаючи відтворення основних засобів, необхідно враховувати декілька аспектів поняття "Капітал", який визначається різноманітністю сторін цієї економічної категорії. Найважливіші визначені основоположниками класичної економічної теорії: капітал – це фактор виробництва і самозростаюча вартість або вартість, здатна давати дохід його власникові. Розглядаючи особливості капіталу як економічної категорії, можна виділити його двоєдину природу: фізичну, якщо капітал матеріалізований у речовій формі засобів виробництва, і вартісну, якщо він формується як вартість усіх ресурсів підприємства [6, с. 13].

Отже, двоєдина природа капіталу, що включає об'єктивні властивості основних засобів (функціонувати і відновлюватись), визначається закономірностями його кругообігу. У результаті ці базові властивості служать відправною точкою процесу відтворення основних засобів і знаходять конкретний прояв у їх знеціненні в міру фізичного й морального зносу.

Сутність дослідження полягає у виявленні особливостей відтворення основних засобів на українських промислових підприємствах та розробці пропозицій щодо активізації процесів їх відновлення й оновлення в сучасних умовах. До чинників, які супроводжують відтворювальний процес, належать амортизаційна політика, яка прийнята на підприємстві, порядок вибору стратегії оновлення основних засобів, здатність промислового підприємства підтри-

мувати стійкість економічного розвитку [7, с. 98]. Проведене дослідження відтворення основних засобів з точки зору їх важкооовлюваності показало, що цю особливість доцільно враховувати при формуванні організаційно-економічного механізму відтворення основних засобів на промислових підприємствах. Взаємозв'язок елементів зазначеного механізму подано в матричній формі (табл. 1).

Таблиця 1

Матриця взаємозв'язку елементів організаційно-економічного механізму відтворення основних засобів машинобудівного підприємства

Підсистеми	Блоки	Методи	Формування (1)	Експлуатація (2)	Оновлення (3)	Вибуття (4)
Функціональна	Організаційний	Планування (П)	П ₁	П ₂	П ₃	П ₄
		Інжиніринг (І)	І ₁	І ₂	І ₃	І ₄
		Логістика (Л)	Л ₁	Л ₂	Л ₃	Л ₄
	Фінансово-економічний	Фінансовий менеджмент (ФМ)	ФМ ₁	ФМ ₂	ФМ ₃	ФМ ₄
		Виробничий менеджмент (ВМ)	ВМ ₁	ВМ ₂	ВМ ₃	ВМ ₄
	Важелі (В)		В 1,2,3,4			
Інструменти (Інс)		Інс 1,2,3,4				
Забезпечення	Ресурсне	Фінансування, кредитування (Ф, К)	Ф, К 1,2,3,4			
	Нормативно-правове	Регулювання (Рег)	Рег ₁	Рег ₂	Рег ₃	Рег ₄
	Обліково-аналітичне	Контролінг (К)	К ₁	К ₂	К ₃	К ₄
		Еккаунтинг (Е)	Е ₁	Е ₂	Е ₃	Е ₄

Організаційно-економічний механізм відтворення основних засобів на промислових підприємствах сформований на основі систематизації розрізнених елементів і каналів поповнення, відновлення та концентрації капіталу і відносин підприємства із зовнішнім середовищем, як єдиний інтегрований механізм, який служить не тільки меті об'єднання і взаємозумовленості організаційних та економічних методів, але й зростанню синергетичного ефекту. У блоках моделі механізму доцільно враховувати методи, застосовані в процесі відтворення на різних етапах життєвого циклу основних засобів, і їх функціональні завдання. Наприклад, організаційний блок у функціональній підсистемі має включати метод планування (заснований на індикативному плануванні): П₁ – планування потреби в основних засобах як у грошових, так і в натуральних показниках, планування способу створення, вибір постачальника, планування способу амортизації; П₂ – планування умов експлуатації об'єктів основних засобів та розробка графіків планових процедур підтримання робочого стану основних засобів, планування показників використання виробничих потужностей; П₃ – планування термінів і джерел оновлення основних засобів за натурально-речовими елементами, планування

простого або розширеного відтворення; П₄ – планування способу ліквідації й утилізації основних засобів, використання придатних залишків.

В усіх елементах організаційно-економічного механізму промислових підприємств виявляються його особливості: у методах організаційного й економічного впливу та управління ресурсами, напрямках їх використання, наборі економічних важелів, інструментів, регуляторів відтворення основних засобів. Ці регулятори забезпечують поточну діяльність підприємства, але підсилюють відплив фінансових ресурсів із засобів накопичення, необхідних для відтворення основних засобів. Розбалансованість елементів організаційно-економічного механізму, макроекономічних регуляторів (ціни, дотації, трансферти, податки, кредит, бюджетні інвестиції), недосконалість методів організаційного, економічного впливу та стимулювання кругообігу капіталу не дають змогу промисловим підприємствам злагоджено функціонувати, знижують можливість компенсації витрат і простого відтворення засобів виробництва та інших ресурсів. Макроекономічні регулятори кількісно обмежують розмір інвестиційних ресурсів, що спрямовуються державою в конкретні сфери для виконання цільової функції на-

копичення й оновлення основних засобів [3, с. 34–38]. Одним із найважливіших завдань економічної політики підприємства має стати відновлення відтворювальної функції амортизації. До 2010 р. за рахунок коштів нарахованої амортизації було забезпечено відтворення вибулих основних засобів у середньому трохи більше ніж на

третину (37,8%). Виявлено, що промислові підприємства, у яких амортизаційні відрахування становили менше ніж 10% від вартості основних засобів, які вибули і фондоозброєність яких нижча за 2,5 тис. грн, перевищили критичну мету безпеки і незалежності (табл. 2) [4, с. 44–47].

Таблиця 2

Забезпеченість потреби підприємств машинобудівної галузі в активній частині основних засобів за рахунок амортизаційного фонду станом на 2011 р. тис. грн

№ з/п	Підприємства галузі	Нарахована сума амортизації	Використано амортизаційних відрахувань		Вартість придбання машин та обладнання	Рівень покриття витрат на купівлю фондів	Форма відтворення основних фондів
			Всього	На купівлю машин і обладнання			
1	ПАТ "МОТОР СІЧ"	156 489	142 789	93 305	221 338	0,42	розширене
2	ПАТ «Харківський машинобудівний завод "Світло Шахтаря"»	21 135	21 135	1473	15 612	0,09	розширене
3	ПАТ "Дружківський машинобудівний завод"	17 886	17 886	17 886	9976	1,80	просте
4	ПАТ "Красилівський машинобудівний завод"	1891	256	256	256	1,00	просте
5	ПАТ "Енергомашспецсталь"	100 230	229 162	229 051	207 901	1,10	просте
6	ТОВ "Універсальна бурова техніка"	807	–	–	101	–	розширене
7	ПАТ "Маріупольський завод важкого машинобудування"	18 388	18 388	6709	6848	0,98	розширене
8	ПАТ холдингова компанія "АвтоКраЗ"	47 106	7432	4484	4484	1,00	просте
9	ПАТ "Дніпровагонмаш"	7165	4668	2165	2165	1,00	просте

З урахуванням розглянутих аспектів, для вдосконалення управління відтворювальним процесом і підвищення його ефективності на машинобудівному підприємстві необхідно відновлювати відтворювальну функцію амортизації. Оскільки наявність значної частки внутрішнього обороту виробленої продукції (20–30%) не дає змоги машинобудівним підприємствам повною мірою користуватися всією сумою нарахованої амортизації для відтворення основних засобів, запропоновано методику перенесення всієї суми нарахованої амортизації тільки на собівартість реалізованої продукції. Розрахунок здійснюється за формулою:

$$\text{CRP} = \text{PT} \times (\text{MB} + \text{BOP} + \text{CP} + \text{IB}) + \text{A}, \quad (1)$$

де CRP – собівартість реалізованої продукції;

- PT – рівень товарності;
- MB – матеріальні витрати;
- BOP – витрати на оплату праці;
- CP – соціальні платежі;
- IB – інші витрати;
- A – амортизація.

Кінцева формула для визначення зміни рівня собівартості реалізованої продукції буде мати вигляд:

$$P_{c.т.п.} = \text{PT} \times (1 - \text{PA}), \quad (2)$$

де $P_{c.т.п.}$ – рівень собівартості товарної продукції;

PA – рівень амортизації.

Застосування цієї методики гарантує створення амортизаційного фонду, достатнього для простого відтворення основних засобів.

Крім того, поліпшення використання основних засобів на рівні підприємства можна досягти шляхом звільнення останнього від зайвого обладнання, машин та інших основних засобів; своєчасного і якісного проведення планово-запобіжних ремонтів; підвищення рівня кваліфікації обслуговуючого персоналу; підвищення рівня механізації та автоматизації; впровадження нових технологій [1, с. 86–89]. З урахуванням цього на промислових підприємствах можна впровадити такий алгоритм оцінювання варіантів оновлення основних засобів зі співвідношення витрат і економічних результатів діяльності підприємства (рис.).

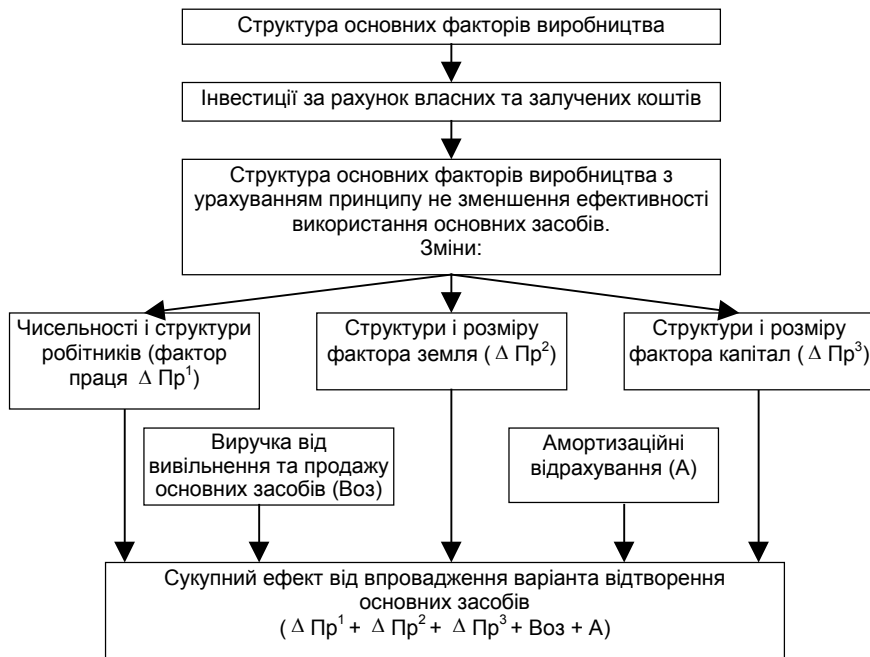

Рис. Алгоритм оцінювання результативності інвестиційних проектів оновлення основних засобів

ΔPr – відображає зміну обсягу виробництва продукції (у вартісному виразі), яке тягне зміну прибутку підприємства і викликане впливом цього чинника виробництва.

Відмінною особливістю представленої моделі є орієнтир не тільки на економічну, але й на сукупну ефективність використання основних засобів, з урахуванням зміни супутніх факторів виробництва – землі й праці, які при придбанні більш досконалих основних засобів будуть затребувані в розширеному масштабі. Ця сума і буде непрямою оцінкою варіантів інвестицій. Проведена оцінка механізму відтворення основних засобів показала, що великомасштабні проекти у цій сфері потребують вибору оптимального варіанта для кожного машинобудівного підприємства.

Тому запропонований алгоритм оцінювання варіантів оновлення основних засобів (рис.) необхідно застосовувати для виявлення комплексного корисного ефекту від використання придбаних основних засобів. Критерієм оптимальності в запропонованому алгоритмі обрано рівень приросту прибутку на одну гривню капіталовкладень, викликаного зміною структури сполучених факторів (земля й праця) при незнижуваній ефективності використання основних засобів [5, с. 212–216]. Усе це в рамках зазначених взаємозв'язків елементів організаційно-економічного механізму відтворення основних засобів промислових підприємств, поданих у матричній формі (табл. 1), дасть змогу виділити важелі та функції управління рухом основних засобів, сприятиме координації діяльності всіх підрозділів підприємства і його контрагентів, а також підвищить якість прийнятих рішень з регулювання від-

творювального процесу на окремих його стадіях.

IV. Висновки

Виходячи з аналізу й узагальнення викладених в економічній літературі теоретичних поглядів на використання та відтворення основного капіталу промислових підприємств, виявлено, що ці питання вимагають поглибленого вивчення та уточнення окремих економічних категорій і термінів відповідно до вимог ринкової економіки. Встановлено, що сучасному процесу відтворення властиві низькі темпи зростання й уповільнення оновлення основних засобів. Це зумовило зниження ефективності його використання. Доведено, що на промислових підприємствах необхідно створити відповідний механізм, який забезпечить сукупне обґрунтоване використання зовнішніх і внутрішніх джерел фінансування оновлення основних засобів. Аналіз внутрішніх джерел фінансування процесу відтворення основного капіталу показав, що одним із основних джерел є амортизаційні відрахування, які зумовлюють необхідність лібералізації державної податкової політики.

Список використаної літератури

1. Васильєва Т.А. Проблема формування інвестиційних ресурсів підприємства в трансформаційній економіці / Т.А. Васильєва, О.С. Грищенко // Вісник Української академії банківської справи. – Суми : Інформаційно-видавничий відділ УАБС, 2005. – № 2 (19). – С. 86–89.
2. Оваденко В.О. Підвищення ефективності використання та відтворення основних виробничих фондів підприємства (за матеріалами підприємств сільськогосподарського машинобудування України) :

- автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.06.01 "Економіка підприємства і організація виробництва" / В.О. Оваденко; Київський нац. екон. ун-т. – К., 2005. – 19 с.
3. Стадницький Ю. Амортизаційна політика в Україні: історія розвитку, існуючий стан та шляхи удосконалення / Ю. Стадницький, Т. Саган // Економіст: наук. журнал. – 2002. – № 12. – С. 34–38.
 4. Старицький Т.М. Організаційно-економічні засади ефективного використання основних фондів / Т.М. Старицький // Агроінком: наук. журнал. – 2004. – № 9–10. – С. 44–47.
 5. Чорна І.О. Ефективність використання виробничих фондів та розробка пропозицій щодо її поліпшення / І.О. Чорна // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2009. – № 2. – С. 212–216.
 6. Чумаченко М.Г. Ще раз про амортизацію як важливе джерело інвестиційної діяльності підприємства / М.Г. Чумаченко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – № 11. – С. 13.
 7. Шем'якіна Н.В. Амортизація основних засобів: проблеми та методи вирішення: монографія / Н.В. Шем'якіна. – Донецьк: Ін-т економіки пром-сті, 2009. – 98 с.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2013.

Карчевская А.Г. Особенности процессов воспроизводства основных средств на промышленных предприятиях

В статье рассмотрены особенности процессов воспроизводства основных средств промышленных предприятий в современных условиях развития экономики Украины. Разработаны практические рекомендации для оптимизации процессов воспроизводства основных средств на промышленных предприятиях.

Ключевые слова: основные средства, капитал, воспроизводство, промышленность, амортизация, инвестиции, факторы производства.

Karchevskaya A. Features of processes of reproduction of the fixed assets on industrial enterprises

In the article deals with current problems of reproduction processes, plant and equipment of industrial enterprises in the current conditions of the economy of Ukraine. The author of the article is develop practical recommendations for optimization of processes of reproduction of the fixed assets on industrial enterprises.

Key words: fixed assets, capital, reproduction, processing, depreciation, investments, factors of production.